

AVERSS UN REVERSS

LATVIJAS BANKAS BIĻETENS • 2005. GADS NR. 3

ŠAJĀ NUMURĀ

EIROPAS MONETĀRĀ SAVIENĪBA – JAUNS IZAICINĀJUMS UN JAUNAS IESPĒJAS HELMŪTS ANCĀNS

Šajā numurā – atsevišķu jauno dalībvalstu redzējums par eiro ieviešanas perspektīvām un ar to saistītajiem jautājumiem: Māstrihtas konverģences kritēriju izpildi, kā arī vērtējumu par līdzšinējo dalību Valūtas kursa mehānismā II.

IGAUNIJAS GATAVOŠANĀS IESTĀJAI EIRO ZONĀ RAULS LETEMEE

Galvenais pamudinājums Igaunijai agri iekļauties eiro zonā ir vēlme gūt no monetārās savienības ekonomiskās priekšrocības – plašākas tirdzniecības un finanšu integrācijas iespējas, kā arī veicināt tautsaimniecības izaugsmi un reālo konverģenci.

MĀSTRIHTAS KONVERĢENCES KRITĒRIJU IZPILDES RISKI LIETUVAI RAIMONDS KODIS

Lietuvas lēmums iestāties VKM II jau 2004. gada 28. jūnijā apliecina valsts nodomu īstenot pēc iespējas agrākas eiro ieviešanas stratēģiju. Tomēr ar nodomiem vien nepietiek, jo valstij vispirms jāpanāk atbilstība Māstrihtas kritērijiem. Lietuvai problemātiski ir tikai divi – inflācija un budžeta deficīts.

EIRO NOVĒRTĒJUMU IECERĒTS SAŅEMT IESPĒJAMI DRĪZ HELMŪTS ANCĀNS

Daļa Māstrihtas kritēriju jaunajām dalībvalstīm bažas nerada, daži – var kļūt problemātiski. Lai mazinātu inflāciju Latvijā, mūsaprāt, galvenie darbības virzieni būtu: iegrožot spēcīgo iekšzemes pieprasījumu, veicināt konkurenci atsevišķos tirgus segmentos, mazināt inflācijas gaidas un veikt administratīvos pasākumus cenu un/vai izmaksu samazināšanai.

LATVIJAS BANKAS PADOMĒ UN VALDĒ

EIROPAS MONETĀRĀ SAVIENĪBA – JAUNS IZAICINĀJUMS UN JAUNAS IESPĒJAS

Eiropas Savienība jaunajām dalībvalstīm ir skaidri noteikusi jaunu izaicinājumu – iespējami drīz integrēties arī monetārajā savienībā, kas visām valstīm nozīmētu vienotu monetāro politiku, valūtas riska samazinājumu un norēķinu vienkāršošanu savstarpējos darījumos, kā arī zināmu makroekonomisko stabilitāti, ja runājam par investīciju vidi un tās salīdzināmību starp valstīm. Ir skaidrs, ka dažu valstu drīzāka pievienošanās eiro zonai un savukārt citu valstu kavēšanās ir atkarīga no ekonomiskās konverģences līmeņa jeb, citiem vārdiem sakot, no pakāpes, kādā ir tuvinājušies jauno un veco ES dalībvalstu ekonomiskās attīstības un ekonomiskās politikas līmeņi.

Šajā AVERSS un REVERSS numurā var iepazīties ar atsevišķu jauno dalībvalstu redzējumu par eiro ieviešanas perspektīvām un ar to saistītajiem jautājumiem: Māstrihtas konverģences kritēriju izpildi, kā arī vērtējumu par līdzšinējo dalību Valūtas kursa mehānismā II. Baltijas reģions gan ģeogrāfiski, gan politiski un ekonomiski ir cieši saistīts, un arī tirdzniecības partnervalstu un ārvalstu investoru acīs tas nereti tiek uztverts kā diezgan viendabīgs tirgus. Līdz ar to šo valstu gatavība ieviest eiro ne tikai drīz, bet arī vienlaikus, ir būtiska. Tādēļ šajā biļetena numurā tiek akcentēta tieši triju Baltijas valstu gatavošanās pārejai uz eiro, kā arī rodams īss ieskats citu jauno dalībvalstu stratēģijā un panākumos ceļā uz eiro.

Analizējot situāciju, redzams, ka daļa kritēriju Baltijas valstīs nerada bažas (pārsvārā runa ir par procentu likmju konverģenci, valūtas stabilitāti, kā arī valsts parāda apmēru), tomēr atsevišķu kritēriju izpilde var kļūt problemātiska, ja saglabāsies līdzšinējās tendences (piemēram, inflācija Igaunijā un Latvijā), vai arī kādu neplānotu ekonomiskās attīstības pavērsienu ietekmē (jautājumi par budžeta deficīta attīstību Lietuvā un Latvijā).

Lai arī vidējais patēriņa cenu līmenis Baltijas valstīs krasi neatšķiras, tomēr katrā valstī tas ir sasniegts dažādi, – augstas un zemas inflācijas periodi nav vienlīdz izteikti, atšķiras arī inflācijas cēloņi. Šobrīd visas Baltijas valstis jau ir veikušas nacionālās valūtas piesaisti eiro un darbojas VKM II, tādēļ sagaidāms, ka inflācijas galvenie virzītājspēki tuvākajā nākotnē būs līdzīgi: pakāpeniska netiešo nodokļu likmju paaugstināšana saskaņā ar ES likumdošanu, naftas cenu pieaugums pasaulē, administratīvie lēmumi, kā arī ienākumu un kredītēšanas attīstība. Tomēr atšķirīgās patēriņa izdevumu struktūras iespaidā šie faktori inflāciju katrā valstī var ietekmēt ar dažādu intensitāti. Piedevām, ir jāņem vērā arī tāds specifisks faktors kā inflācijas gaidas, kas var pastiprināt pieprasījuma puses spiedienu uz cenu pārmaiņām.

Tādēļ, lai ierobežotu ievērojamu pieprasījuma un cenu līmeņa kāpumu, ir lietderīgi izmantot ne tikai tiešos ekonomiskās politikas paņēmienus, bet nepieciešams arī plašāk informēt sabiedrību, kas ļautu iedzīvotājiem izprast, kā katrs integrācijas posms var ietekmēt noteiktus ekonomiskos procesus valstī, vai tas ir iespējams tūlīt vai arī ilgākā laika periodā.

HELMŪTS ANCĀNS
Latvijas Bankas valdes priekšsēdētāja vietnieks
Monētārās politikas pārvaldes vadītājs

Māstrihtas konverģences kritēriji

Cenu stabilitāte tiek mērīta kā pēdējo **12 mēnešu vidējais patēriņa cenu pieaugums** trijās ES dalībvalstīs ar viszemāko inflāciju, pieskaitot šim lielumam 1.5 procentpunktus.

Valdības finanšu pozīcijas ilgtspēja tiek saprasta kā **valsts budžeta deficīts un valsts parāda līmenis**, kas nepārsniedz attiecīgi 3% un 60% no IKP.

Ilgtermiņa procentu likmju konverģences kritērijs tiek interpretēts kā **desmit gadu valdības obligāciju vidējā procentu likme** 12 mēnešu periodā trīs valstīs ar viszemāko inflāciju, pie iegūtā rādītāja pieskaitot divus procentpunktus.

Valūtas kursa stabilitātes kritērija nosacījums – **dalība Valūtas kursa mehānismā II** (VKM II) bez nopietniem saspīlējumiem, kas galvenokārt nozīmē bez valūtas devalvācijas pret eiro. Ja nepieciešams, stabilitātes izvērtēšanai var izmantot arī citus atbilstošus rādītājus.

IGAUNIJAŠ GATAVOŠANĀS IESTĀJAI EIRO ZONĀ

RAULS LETEMEE

*Igaunijas Bankas
(Eesti Pank)
Monetārās politikas
daļas vadītājs*

Attiecībā uz iestāšanos Ekonomikas un monetārajā savienībā Igaunija vienmēr bijusi jauno ES valstu priekšgalā. Igaunija vēlas pievienoties eiro zonai pēc iespējas agrāk, tāpēc 2004. gada 28. jūnijā, drīz pēc iestāšanās ES, tā kļuva par Valūtas kursa mehānisma II dalībnieci. Amatspersonu noteiktais datums, kad Igaunija varētu pievienoties eiro zonai, ir 2007. gada 1. janvāris.

Galvenais pamudinājums – gūt ekonomiskās priekšrocības

Galvenais pamudinājums Igaunijai agri iekļauties eiro zonā ir vēlme gūt no monetārās savienības ekonomiskās priekšrocības – plašākas tirdzniecības un finanšu integrācijas iespējas, kā arī veicināt tautsaimniecības izaugsmi un reālo konverģenci. Uzskatāmākās priekšrocības ir darījumu izmaksas un procentu likmju samazināšanās, likvidējot valūtas kursa riska prēmijas, kas ir svarīgi.

Parasti uzskata, ka pievienošanās Eiropas monetārajai sistēmai (EMS) vai dalība Valūtas kursa mehānismā II (VKM II) palielina izmaksas citās jomās, piemēram, fiskālās konsolidācijas īstermiņa izdevumus, kā arī izmaksas, kas saistītas ar atteikšanos no neatkarīgas monetārās politikas un elastīga valūtas kursa kā valsts tautsaimniecības stabilizācijas instrumentiem. Šādu izmaksu Igaunijai gandrīz nav, jo dalība VKM II un vēlāk – EMS – neprasa būtiskas pārmaiņas makroekonomiskajā politikā tāpēc, ka ES un Igaunijas tautsaimniecība arvien vairāk integrējas, Igaunijas nefinanšu sektors ir pietiekami elastīgs, un monetārās politikas transmisija ir līdzīga kā eiro zonā. Igaunijā valūtas padome jau 13 gadus veiksmīgi darbojas ar valūtas piesaisti eiro (Vācijas markai), tāpēc ir nolēmts saglabāt šo mehānismu arī VKM II, Igaunijai uzņemoties vienpusējas saistības.

Igaunijas monetārās sistēmas uzticamība

Fiskālā disciplīna ir spēcīgi iesakņojusies Igaunijas politiskajā kultūrā, kas kopā ar elastīgo darba tirgu ir viens no svarīgākajiem priekšnoteikumiem valūtas padomes sistēmas raitai darbībai. Tāpēc iestāšanās EMS neraisīs būtiskas pārmaiņas fiskālajā politikā, jo tā jau vairāk nekā 12 gadu atbilst Stabilitātes un izaugsmes pakta principiem. Igaunija ir pārsniegusi 3% deficīta robežu tikai vienu reizi – 1999. gada islaicīgās lejupslīdes laikā, kas saistīta ar Krievijas krīzi. Valsts parāds ir viens no zemākajiem ES valstīs – mazāks par 5% no IKP.

Paredzams, ka spēcīgās tirdzniecības saites ar ES valstīm samazinās asimetrisko šoku risku. Igaunija ir maza valsts ar atvērtu tautsaimniecību, kuras kopējais eksports un imports, ieskaitot pakalpojumus, veido 170% no IKP. 2004. gadā aptuveni 83% no eksporta nonāca ES, savukārt no šīm valstīm ieplūda aptuveni 86% no Igaunijas tiešajām ārvalstu investīcijām (Igaunija bija viena no pirmajām kandidātvalstīm, kas pilnībā liberalizēja savu kapitāla kontu jau 1994. gadā). Visciešāk valsts tautsaimniecība ir saistīta ar Somiju un Zviedriju, kur nonāk 40% no eksporta

precēm, un aptuveni 70% no tiešajām ārvalstu investīcijām Igaunijā ieplūst no šīm valstīm, kam pieder 97% no Igaunijas banku sektora. Zviedrija gan nav eiro zonas dalībniece, bet tās valūtas kurss attiecībā pret eiro ir samērā stabils. Igaunijas ārējās tirdzniecības un investīciju struktūra joprojām motivē drīz pievienoties eiro zonai.

Kopš 2000. gada, kad Igaunijas izredzes pievienoties ES kļuva skaidrākas, eiro zonas procentu likmju ietekme bijusi ļoti spēcīga. Šajos gados Igaunijas un eiro zonas īstermiņa procentu likmju starpība samazinās. Pirms pievienošanās ES tā saruka līdz aptuveni 50 bāzes punktiem un pirms iestāšanās VKM II – līdz aptuveni 25 bāzes punktiem un tajā līmenī saglabājas. Šī tendence nepārprotami parāda, cik nozīmīga Igaunijas monetārās sistēmas uzticamībai ir integrācija ES un VKM II.

Iestāšanās VKM II – papildu pārbaude

Tā kā nebija teorētisku iemeslu aizkavēt monetārās integrācijas procesu, Valūtas kursa mehānismā II Igaunija kopā ar Lietuvu un Slovēniju iestājās 2004. gada 28. jūnijā. Dalība tajā būtu jāuzskata par papildu pārbaudi iespējamām problēmām, ko varētu izraisīt iestāšanās eiro zonā.

Kad Igaunija iestājās VKM II, paziņojumā tika teikts: *"Vienošanās par kronas dalību VKM II pamatojas uz Igaunijas varas iestāžu stingru apņemšanos turpināt stabilu fiskālo politiku, kas svarīgi, lai saglabātu makroekonomisko stabilitāti, veicinātu pakāpenisku un būtisku tekošā konta deficīta samazināšanu un konverģences procesa ilgtspējības nodrošināšanu [..]. Lai palīdzētu samazināt ārējo nesabalansētību, ierobežojot to līdz līmenim, kas neapdraud makroekonomisko stabilitāti, tās veiks visas nepieciešamās darbības, lai ierobežotu iekšzemes kreditēšanas pieaugumu un nodrošinātu efektīvu finanšu pārraudzību, kā arī veicinās mērenāku darba samaksas pieaugumu."*

Salīdzinot amatpersonu apņemšanos un reālās norises tautsaimniecībā pēdējā gada laikā, ar gandarījumu var secināt, ka pārsvarā viss ir noticis tā, kā tika paredzēts 2004. gada pavasarī. Iekšzemes pieprasījums vairāk vai mazāk ir palielinājies atbilstoši prognozētajam tempam. Valdības fiskālā nostāja palīdzēja sabalansēt ekonomiskās norises labāk, nekā cerēts. 2004. gadā centrālā banka prognozēja bezdeficīta budžetu, saskaņā ar Eiropas Komisijas un Finanšu ministrijas prognozēm vajadzēja būt ļoti niecīgam pārpalikumam, bet reāli tas sasniedza pat 1.7% no IKP. Nākotnē valdība plāno turpināt bezdeficīta budžeta poli-

tiku, un gaidāms, ka abi Māstrihtas fiskālie kritēriji tiks izpildīti ar pietiekami lielu rezervi.

Turpinot palielināties iekšzemes pieprasījumam 2004. gada 2. pusgadā, tekošā konta deficīts samazinājās lēnāk, nekā cerēts. Augstais tekošā konta deficīts 2004. gadā daļēji ir saistīts ar importēto preču uzkrāšanu pirms pievienošanās ES, bet to ietekmēja arī eiro zonas zemās procentu likmes, kas veicināja monetāro ekspansiju. Turpinoties finansiālajai integrācijai ES, valsts ārējais parāds palielinājās ātrāk, nekā prognozēts. Turklāt aptuveni pusi no šī deficīta izraisīja negatīvais ienākumu bilances saldo, kas atspoguļo tiešo ārvalstu investīciju ievērojamo rentabilitāti. Ir svarīgi atzīmēt, ka joprojām augstais tekošā konta deficīts neliecina par konkurētspējas problēmām. Produktivitāte un eksporta izaugsme pagājušajā gadā pārspēja Igaunijas un Eiropas amatpersonu prognozes. Turklāt Igaunijas uzņēmumi turpināja palielināt savu tirgus daļu tirdzniecības partnervalstu importa kopapjomā, un eksporta pieauguma temps uz 10 nozīmīgākajām partnervalstīm saglabājās spēcīgāks nekā imports no tām (2004. gadā – attiecīgi 14.8% un 6.8%). Saskaņā ar jaunākajām *Eesti Pank* prognozēm tekošā konta deficīts un kreditēšanas pieauguma temps 2004. gadā sasniedza visaugstāko līmeni.

Visgrūtāk izpildāmais Māstrihtas kritērijs – inflācija

Kā jau bija gaidāms, pēc pievienošanās ES inflācija palielinājās. Aprēķini rāda, ka pievienošanās ietekmē Saskaņotais patēriņa cenu indekss (SPCI) mainījās aptuveni par 1.8 procentu punktiem. To ietekmēja galvenokārt cukura cena, kas pēc muitas tarifu ieviešanas gandrīz trīskāršojās, un degvielas cenu kāpums, pieaugot akcīzes nodoklim. Pamatinflācijas līmenis saglabājās stabils, un nav vērojams plašāks cenu spiediens.

Saskaņotais patēriņa cenu indekss – aprēķina visas ES dalībvalstis, lai salīdzinātu patēriņa cenu līmeņus. SPCI tiek veidots pēc vienotas metodoloģijas un aprēķināts pret vienotu bāzi.

Tādējādi, izzūdot 2004. gada maijā novērotajam bāzes efektam, gada SPCI samazinājās līdz aptuveni 3%. Tā kā šogad indeksu ietekmēja elektrības cenu pieaugums (ar 2005. gada 1. martu), tad 2006. gadā tas varētu paze-

mināties līdz apmēram 2.7%, kas konverģences izvērtēšanas laikā varētu atbilst Māstrihtas kritērijiem. Valūtas kurss attiecībā pret eiro saglabājies stabils, neradot nekādus satricinājumus tirgū. Varētu pat teikt, ka no ārvalstu valūtas tirgu viedokļa Igaunijas pievienošanās VKM II nebija negaidīta.

Praktiskā gatavošanās eiro ieviešanai

Līdztekus nepieciešamībai spēt izpildīt Māstrihtas kritērijus un saglabāt ilgtspējīgu tautsaimniecības politiku katrai valstij pirms eiro ieviešanas jāveic milzīgs sagatavošanās darbs. Igaunijas institūcijas paziņojušas, ka Igaunijai jābūt tehniski gatavai ieviest eiro līdz 2006. gada vasarai, un noteiktais datums ir 2007. gada 1. janvāris.

2005. gada janvārī valdība nolēma dibināt nacionālo eiro ieviešanas komiteju Finanšu ministrijas ģenerālsēkretāra vadībā, kas ietvertu Tieslietu ministrijas, Ekonomikas un sakaru ministrijas, Iekšlietu ministrijas, Valsts kancelejas un *Eesti Pank* pārstāvjus. Komiteja pārskatus sniedz valdībai. Euro ieviešanas komiteja izveidojusi sešas darba grupas: naudas un norēķinu (vada *Eesti Pank* un piedalās visu kredītiestāžu pārstāvji), juridisko jautājumu (vada Finanšu ministrija), valsts sektora sagatavošanas (vada Finanšu ministrija), sakaru (vada Finanšu ministrija), uzņēmējdarbības vides (vada Finanšu ministrija) un patērētāju aizsardzības jautājumu (vada Ekonomikas un sakaru ministrija) darba grupu. Pēdējās divās piedalās arī uzņēmējdarbības sektora pārstāvji. Saskaņā ar grafiku nacionālais eiro ieviešanas plāns valdībai jāiesniedz līdz 2005. gada augusta beigām. Turklāt *Eesti Pank* ir savs detalizētais ģenerālplāns saistībā ar centrālās bankas darbību pirms 2006. gada vasaras.

Euro ieviešanas scenārijā paredzēta strauja pieeja norēķiniem, ligumiem utt. Skaidrās naudas jomā Igaunija paredz, ka abas valūtas divas nedēļas apgrozīsies vienlaikus. Lai 2007. gada janvāra pirmajās divās nedēļās samazinātu problēmas mazumtirdzniecības sektorā, Igaunijas kredītiestādes vienojušas, ka, sākot ar 2006. gada decembri, skaidrā nauda tiks mainīta atbilstoši centrālajam kursam (kronas pret eiro), nenemot maksu par šo pakalpojumu. Pēc abu valūtu vienlaicīgas apgrozības perioda beigām komercbankas turpinās mainīt kronas pret eiro bez papildu maksas vēl 6 līdz 12 mēnešus. *Eesti Pank* mainīs visas pārējās kronas pret eiro bez

papildu maksas neierobežoti ilgu laiku.

Lai eiro ieviešana noritētu iespējami raiti, liela uzmanība tiks pievērsta sabiedrības informēšanai.

Prioritāte būs nepieciešamās informācijas sniegšana dažādām mērķauditorijām, lai tādējādi visiem iedzīvotājiem un ieinteresētajām pusēm atvieglotu šo pārmaiņu procesu. Piemēram, daži cilvēki, īpaši vecākā paaudze, uzskata, ka agrāko naudas reformu dēļ viņu uzkrājumu vērtība samazinājās (reforma sakrita ar hiperinflācijas periodu). Tādējādi viens no galvenajiem vēstījumiem skan – viena stabila valūta tiek aizstāta ar otru.

Secinājumi

Pirmo darbības gadu VKM II Igaunija var uzskatīt par veiksmīgu, jo tautsaimniecības attīstība lielākoties atbilst prognozēm, valūtas tirgū nav radušās problēmas. Iekšzemes pieprasījums pamatā ir pieaudzis gaidītajā tempā. Pateicoties valdības fiskālajai nostājai, tautsaimniecības attīstība ir līdzsvarota. Lai gan zemo procentu likmju dēļ Igaunijas naudas politika ir ekspansīva un tautsaimniecības ārējais parāds palielinājies ātrāk, nekā prognozēts, *Eesti Pank* lēš, ka tekošā konta deficīts un kredītu kāpums augstāko līmeni sasniedza 2004. gadā. Lai gan pēc pievienošanās ES kopējā inflācija, kā jau bija gaidāms, pieauga, tomēr pamatinflācija ir stabila un plašāks cenu spiediens nav vērojams. Sākta praktiskā gatavošanās, lai 2007. gada 1. janvārī Igaunija pievienotos eiro zonai.

Literatūra

Lättemäe, Raoul, Randveer, Martti. *Monetary Policy and EMU Enlargement: Issues Regarding ERM II and Adoption of the Euro in Estonia*. *Atlantic Economic Journal*, No 32(4), December 2004, pp. 293-301.

Sutt, A. *Estonia's Preparations for Joining the Euro Area*. *Bancni vestnik (Special Issue)*, The Bank Association of Slovenia, 2005 (forthcoming).

Papildu informācija - no *Eesti Pank* sabiedrisko attiecību eksperta Silvera Vohu (*Silver Vohu*) - Silver.Vohu@epbe.ee

Eesti Pank foto

LIETUVOS BANKAS

MĀSTRIHTAS KONVERĢENCES KRITĒRIJU IZPILDES RISKI LIETUVAI

RAIMONDS KODIS

Lietuvos Bankas
(Lietuvos Bankas)
Ekonomikas pārvaldes
vadītājs

Lietuvos lēmums iestāties VKM II jau 2004. gada 28. jūnijā apliecina valsts nodomu īstenot pēc iespējas agrākas eiro ieviešanas stratēģiju. Tomēr ar nodomiem vien nepietiek, jo valstij vispirms jāpanāk atbilstība Māstrihtas kritērijiem. No pieciem kritērijiem Lietuvai problemātiski ir tikai divi – inflācija un budžeta deficīts.

Vispirms aplūkosim svarīgākos ar inflāciju saistītos jautājumus, pēc tam pievērsīsimies fiskālajām norisēm.

Jaunākās norises cenu jomā

Pēc pievienošanās Eiropas Savienībai 2004. gada 1. maijā Lietuvā patēriņa preču gada inflācija paaugstinājās aptuveni par 4 procentu punktiem. Kopš 2004. gada septembra tā stabili saglabājas aptuveni 3% līmenī. Pavisam nesen inflācija atkal saruka, atgriežoties 2% līmenī galvenokārt bāzes ietekmes dēļ, jo ķēdes indekss vairs neparādās milzīgā mēneša inflācija (1.5%), kas izēlēmējās tieši pievienošanās mēnesī – 2004. gada maijā. Galvenie inflācijas kāpuma faktori ir šādi (sk. 1. att.):

- 1) augošās pārtikas cenas,
- 2) vairāki nepopulāri administratīvie lēmumi,
- 3) augošās naftas cenas un ASV dolāra kursa kāpums attiecībā pret eiro,
- 4) mazāka pozitīva piedāvājuma pārmaiņu ietekme telekomunikāciju sektorā.

Pārtikas cenas

Inflāciju visvairāk ietekmēja pārtikas cenu kāpums, paaugstinot tās līmeni aptuveni par 1.7 procentu punktiem. ES pievienošanās kontekstā tas nebija pārsteigums. Lauksaimniecības produktu un pārtikas preču cenu izlīdzināšanās process ir ES tirgu atvēršanas dabisks rezultāts. Faktiski tam ir divējāda nozīme. Ilgtermiņā šāda ārējās tirdzniecības nosacījumu uzlabošanās paaugstina labklājību, bet īstermiņā – samazina pilsētās dzīvojošās nācijas daļas reālos ienākumus, ievērojami paaugstinot inflāciju, kas savukārt ir svarīgs faktors Māstrihtas kritēriju izpildes kontekstā. (Pārtikas īpatsvars patēriņa cenu indeksā – aptuveni 30%.) Papildus tam, ka notika cenu izlīdzināšanās, ES subsidijas pārtikas eksportam ārpus ES tirgus samazināja iekšzemes tirgus pievilcību, kā rezultātā radās zināms spiediens uz pārtikas cenām iekšzemē. Kopumā tirdzniecības paplašināšanās tomēr bijusi pārsteidzoša, jo gada laikā lauksaimniecības produktu eksports būtiski pieauga – par 25%.

Patēriņa cenu indekss – patēriņa preču un pakalpojumu cenu pārmaiņas noteiktā laika periodā. PCI mēra cenu izmaiņu vidējo līmeni patēriņa preču un pakalpojumu fiksētam kopumam (patēriņa grozam). Latvijā – galvenais inflācijas rādītājs.

Administratīvie lēmumi

Pēc pievienošanās ES vairāku administratīvi regulējamo cenu un netiešo nodokļu pārmaiņas gada inflācijas līmeni

paaugstināja vēl par 0.7 procentu punktiem. 2004. gada maijā dažās jomās notika netiešo nodokļu saskaņošana, paaugstinot pievienotās vērtības nodokli farmācijas precēm un akcīzes nodokli degvielai un tabakas izstrādājumiem. Diemžēl ar pievienošanas ES nav saistāmi visi administratīvie lēmumi. Ievērojamo inflācijas kāpumu izraisīja Lietuvas sabiedrisko pakalpojumu regulatoru lēmums ar 2005. gada janvāri paaugstināt elektrības un gāzes maksimālo cenu. Mēs apšaubījām šā sola ekonomisko pamatojumu, un īpaši neveiksmīgs ir tā īstenošanai izvēlētais laiks – tikai pusotru gadu pirms Konverģences ziņojuma iesniegšanas. Tā kā gaidāms, ka atbilstoši Māstrihtas kritērijam aprēķināmais līmenis ilgstoši saglabāsies zems, Lietuvai saistībā ar PCI ietekmējošiem faktoriem "jāskaita katrs penijs". Tāpēc ceļā uz eiro ieviešanu valdībai būtu jācenšas atturēties no tādu administratīvu lēmumu pieņemšanas, kas var izraisīt inflācijas pārmaiņas.

Elektrības un gāzes cenu pieauguma tiešā ietekme uz inflācijas līmeni bija būtiska (elektrības cenas janvārī paaugstināja inflāciju par 0.3 procentu punktiem), un iespējams, ka tā netiešā ietekme uz PCI būs vēl ievērojamāka.

Tā kā patērētāji vēlas baudīt lielāku preču dažādību, vairākumā industriālo valstu "monopolistiskā konkurence" dominē kā galvenais rūpniecības organizācijas veids. Tas ir svarīgākais iemesls cenu noturībai lielākajai daļai ikdienā lietojamo preču. Lai konkurējošie monopoli pārskatītu cenu politiku, tiem parasti ir nepieciešams kāds vienojošs

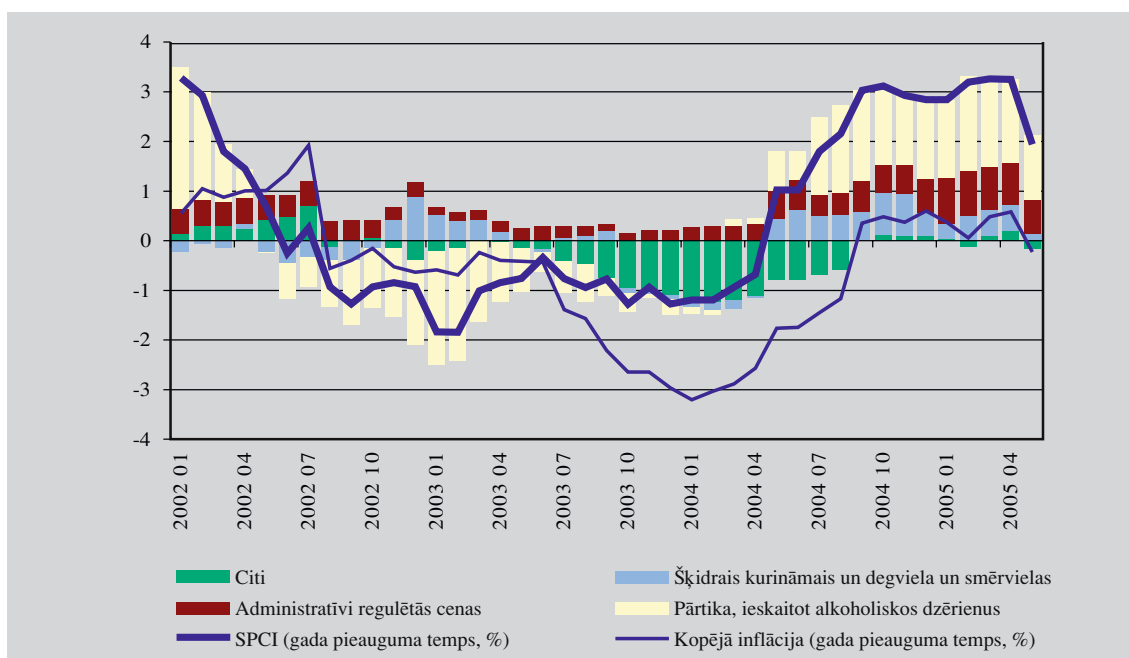
mehānisms. Citādi gadījumā, kad uzņēmums paaugstina savas produkcijas cenu, bet konkurenti neseko šim piemēram, tas riskē zaudēt ievērojamu tirgus daļu.

Elektroenerģijas cenu kāpums ražošanas izmaksās Lietuvā var izraisīt vispārēju cenu politikas pārskatīšanas vilni. Vēl viens interesants aspekts – kā enerģētisko resursu cenu kāpums ietekmē cenu līmeni. Lietuvai šajā ziņā ir zīmīga pieredze. Uz žurnālistu jautājumu, kā elektrības cenu kāpums par 10% varētu ietekmēt gaļas izstrādājumu cenas, Lietuvas Gaļas izstrādājumu ražotāju asociācijas vadītājs atbildēja – aptuveni par 5%. Ekonomiski spriežot, tas nozīmē, ka elektrības patēriņš veido 50% no produkcijas gala cenas, kas, protams, nav tiesa. Tomēr šis piemērs rāda, ka, izmantojot ražošanas izmaksu satricinājumus, firmas var noteikt nesamērīgas produktu cenas.

Atgriežoties pie elektrības cenu paaugstināšanas ekonomiskā pamatojuma, jāatzīst, ka divu šķietami loģisku pasākumu rezultāts – a) elektrības pārvades sistēmu peļņas piesaiste aktīviem (nevis ieguldījumu apjomam, kā iesaka dabisko monopolu regulēšanas teorija) jaunajā Elektrības likumā un b) pārvades sistēmu apmēram trīs reizes indeksētie aktīvi, lai labāk atspoguļotu atjaunošanas izmaksas un panāktu atbilstību Starptautiskajiem grāmatvedības standartiem – bija gluži neloģisks.

Šādas "reformas" īstenošanas rezultātā elektrības cenas būtu dubultojušās! Lai tas nenotiktu, regulatori uz trijiem gadiem atlika šo plānu ieviešanu.

1. attēls.
Lietuvas gada
inflācijas
veidošanās

2. attēls.
Inflācijas nākotnes
virzības scenārijs

Naftas jautājumi

Varētu pieņemt, ka naftas cenu kāpumam vajadzētu paaugstināt inflāciju arī tajās valstīs, kas inflācijas ziņā pretendē uz "Māstrihtas kluba" triju labāko dalībvalstu statusu.

Tomēr pēdējā laika naftas cenu šoks (kopš pievienošanās tās paaugstināja gada inflāciju apmēram par 0.6 procentu punktiem) izplatījies asimetriski – kad naftas cenas paaugstinās, Lietuvas inflācija pieaug straujāk nekā valstīs, kuru inflācijas līmenis tiek izmantots Māstrihtas kritēriju aprēķināšanai. Tas notiek tāpēc, ka Lietuvas SPCI degvielas īpatsvars ir lielāks, jo mēs esam attīstības valsts ar lielākiem vidusmēra iedzīvotāja pirmās nepieciešamības izdevumiem. Otrs asimetrijas iemesls ir zemāks īpašais (*ad quantum*) akcīzes nodoklis benzīnam (joprojām nav pabeigta pakāpeniskā netiešo nodokļu likmju izlīdzināšana!).

Loģiski, ka naftas cenu pazemināšanās gadījumā īstenotos pretējais. Tādējādi, lai izpildītu Māstrihtas inflācijas kritēriju, vajadzīgas ne tikai pareizas darbības programmas, bet arī liela veiksmē.

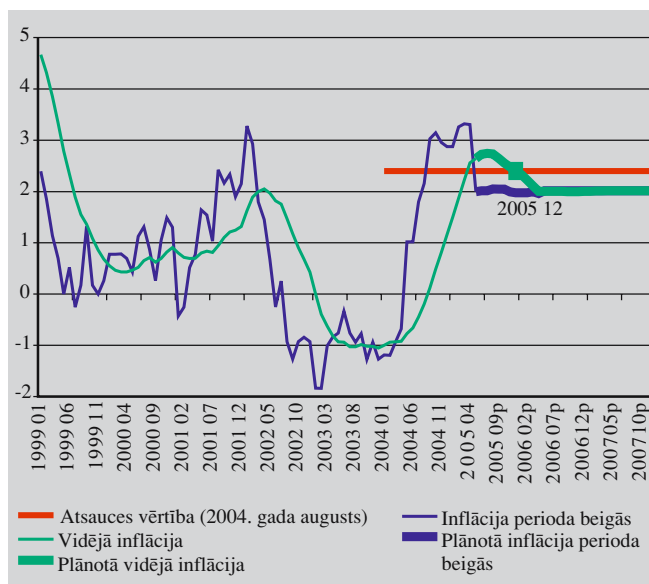
Tomēr, kā jau teikts, jaunākās programmas nebija tik labas (piemēram, attiecībā uz elektrību), nav arī pamata cerēt uz veiksmi (naftas cenas turpina kāpt un ASV dolāra kurss nostiprinās).

Daži nepatīkami vidējās inflācijas aspekti

Māstrihtas kritērija izpildes novērtējumā izmanto gada vidējās inflācijas rādītāju. Taču šis rādītājs pārmaiņas inflācijas līmeni atspoguļo ar zināmu aizkavēšanos, un tas praktiski ietekmēs valsts politikas izstrādi. 2004. gada 2. pusgadā un 2005. gadā pieņemtie administratīvie lēmumi ietekmēs vidējās inflācijas rādītāju 2006. gada vidū, kad ir jāiesniedz Konverģences ziņojums. Iespējams, ka tad valsts iestādes vairs nevarēs mainīt jau pieņemtos lēmumus.

Šķiet, ka Māstrihtas kritērija atsaucēs vērtība saglabāsies zema (saskaņā ar mūsu pieņēmumu atsaucēs vērtība var saglabāties aptuveni 2.4% līmenī, kā norādīts 2004. gada oktobra konverģences ziņojumos) – varbūtība, ka dažas dalībvalstis tuvosies deflācijas robežai, ir augstāka ES-25 nekā ES-15 valstīs. Turklāt pavasara beigās inflācija Lietuvā pārsniedza atsaucēs vērtību (sk. 2. att.).

Joprojām pastāv iespēja, ka gada vidējā inflācija Lietuvā atkal noslidēs zem atsaucēs vērtības, tomēr, manuprāt, pastāv nepārprotami pasliktināšanās riski. Piemēram, daži no tiem: – pēdējā laikā daži Krievijas politiķi un *Gazprom* pārstāvji atklāti pauž viedokli, ka laiks paaugstināt Baltijas valstīm

pārdotās gāzes cenu, tuvinot to ES cenu līmenim; – Lietuvas gāzes kompānija *Lietuvos dujos* gatavojas uzsākt tiesvedību pret regulējošo instanci, kas nepaaugstināja maksimālo cenu pēc uzņēmuma aktīvu indeksēšanas, lai gan tā tika darīts elektrības sadales sistēmu gadījumā; – Viļņas pašvaldība apsver iespēju rudenī paaugstināt sabiedriskā transporta pakalpojumu cenas aptuveni par 25%. Apkopojot teikto, jāsecina, ja 12 mēnešu inflācija gada beigās jeb dažus mēnešus pirms novērtējuma (ja konverģences ziņojumu iesniegšanas laiks būs 2006. gada maijs, datu iesniegšanas pēdējais mēnesis būs 2006. gada marts), saglabāsies šā brīža līmenī – ap 2%, tad, iespējams, Lietuva izvērtēšanas brīdī ieklausies noteiktajā atsaucēs vērtībā. Tomēr šāds (optimistisks) scenārijs nepieļauj nekādu ievērojamu inflācijas pārmaiņu iespēju līdz 2006. gada aprīlim, kas ir maz ticams, ievērojot minētos riska faktorus.

Fiskālā joma

Lietuvas fiskālo politiku pēdējo 10 gadu laikā raksturo mērens, tomēr noturīgs budžeta deficīts. Fiskālajai nelīdzsvarotībai pārsvarā bija strukturāls raksturs, un tā atspoguļoja svarīgākās pārejas perioda valsts finansēšanas vajadzības apvienojumā ar sarūkošiem valsts ienākumiem sakarā ar sašaurināto nodokļu bāzi.

Budžeta deficīts 2004. gadā bija 2.5% no IKP – nedaudz mazāks par 2004. gada pavasara Konverģences programmā norādīto (2.7%). Atbilstoši aktualizētajai Konverģences programmai budžeta deficīts 2005. gadā būs 2.5% no IKP un valdības parāds palielināsies gandrīz līdz 20.9% no IKP. Plānots, ka vidējā termiņā valsts kopbudžeta deficīts pakāpeniski noslidēs līdz 1.8% no IKP nākamajā gadā un 1.5% no IKP 2007. gadā. Gaidāms, ka parāds būs ievērojami zemāks par noteikto atsaucēs vērtību – 60% no IKP. Lai gan 2004. gadā fiskālā politika netika plānota tik stingra (tas bija parlamenta vēlēšanu gads!), gaidāms, ka Lietuva izpildīs budžeta deficīta kritēriju ar zināmu drošības rezervi. Valsts budžeta deficīts 2005. gada 1. ceturksnī bija 1.2% no IKP.

Papildu informācija – no *Lietuvos Bankas* preses sekretāra Mindauga Mīlieskas (*Mindaugas Milieska*) – mmilieska@lb.lt
Lietuvos Bankas foto

EIRO NOVĒRTĒJUMU IECERĒTS SANEMT IESPĒJAMI DRĪZ

HELMŪTS ANCĀNS

Latvijas Bankas
Monetārās politikas
pārvaldes vadītājs

Ekonomiskā konverģence ir nozīmīgs priekšnoteikums veiksmīgai monetārās savienības darbībai, tāpēc ES dalībvalstīm pirms iekļūšanas eirozonas valstu saimē jānodrošina atbilstība Māstrihtas konverģences kritērijiem: jāpanāk cenu stabilitāte, valdības finanšu pozīcijas ilgspēja, valūtas kursa stabilitāte pret eiro un ilgtermiņa procentu likmju konverģence.

Latvijas valdība par eiro ieviešanas mērķa laiku ir noteikusi 2008. gadu, un tas nozīmē, ka kritēriju vērtējums varētu notikt 2007. gada vidū. Lai nodrošinātu atbilstību valūtas kursa stabilitātes kritērijam, Latvijas Banka ar 2005. gada 1. janvāri veikusi lata pārsaisti no SDR valūtu groza pie eiro, un 2005. gada 2. maijā valsts kļuva par pilntiesīgu VKM II dalībnieci. Latvija vienpusēji uzņēmies nodrošināt valūtas kursa svārstības +/- 1% robežās, tādējādi saglabājot iepriekšējo, finanšu tirgum ierasto lata svārstību koridora platumu.

Arī vairums pārējo jauno ES dalībvalstu ir pievienojušās VKM II: Igaunija, Lietuva un Slovēnija – kopš 2004. gada 28. jūnija; Kipra un Malta – reizē ar Latviju; saskaņā ar Konverģences programmā 2004.–2007. gadam sniegto informāciju, Slovākija plāno pievienoties 2006. gada pirmajā pusē. Pārējās jaunās dalībvalstis nav noteikušas iestāšanās mērķa datumu. Tas lielā mērā būs atkarīgs no šo valstu iespējām nodrošināt atbilstību konverģences kritērijiem, jo to iecere ir VKM II pavadīt īsāko – divu gadu periodu.

Budžeta deficīts var izrādīties nopietna problēma

Procentu likmju kritērija izpilde nerada problēmas Latvijai un vairākumam jauno ES dalībvalstu. Pārdomātas ekonomiskās politikas realizācija, lai nodrošinātu makroekonomisko stabilitāti, un sekmīgā tautsaimniecības attīstība lielā mērā ir veicinājusi Latvijas ekonomikas uzticamību uzņēmēju un ārvalstu investoru acīs. Tā rezultātā valdības ilgtermiņa obligāciju procentu likmes jau kopš 2002. gada aprīļa atbilst Māstrihtas kritērijam. Arī vairākumā jauno ES dalībvalstu jau notikusi šo likmju konverģence ar eiro zonas procentu likmēm. Tas nozīmē, ka arī turpmākajos gados kritērija atbilstības nodrošināšana tām neradīs raizes ar nosacījumu, ja ekonomiskajā politikā nenotiek kādi nevēlami pavērsieni vai šo valstu tautsaimniecību neskar nozīmīgi ekonomiskie satricinājumi.

Konverģences kritēriji – kritēriji, ar kuru palīdzību tiek izvērtēta Eiropas Savienības dalībvalstu gatavība Eiropas monetārās savienības trešajam posmam.

Daudz nopietnākas problēmas jaunajām ES dalībvalstīm sagādā nepieciešamība nodrošināt atbilstību valdības finanšu ilgspējas kritērijam, it īpaši – budžeta deficīta iegrožošana 3% robežās. Valsts parāds vairumā jauno dalībvalstu saglabājas relatīvi zems. Pagājušajā gadā tikai Kiprā un Maltā tas pārsniedza 60% no IKP. Ungārijā šajā pašā laikā valsts parāds bija tuvs atsaucēs vērtībai un nav paredzams, ka līdz 2007. gadam to pārsniegs. Toties budžeta deficīts sešās jaunajās ES dalībvalstīs –

Maltā, Polijā, Ungārijā, Kiprā, Slovākijā un Čehijā – 2004. gadā sasniedza vai pārsniedza atsauces vērtību. Tādēļ šajās valstīs saskaņā ar Stabilitātes un izaugsmes paktu ir ierosināta Pārmērīgā deficīta procedūra. Arī turpmākajos gados, atbilstoši konverģences programmās sniegtajai informācijai, minētais kritērijs varētu radīt problēmas lielākajai daļai šo valstu.

Latvijā budžeta deficīts kopš 2000. gada bijis zemāks par 3% no IKP, tomēr atsevišķos gados tas bijis bīstami tuvu atsauces vērtībai, piemēram, 2000. gadā – 2.8% un 2002. gadā – 2.7% no IKP. Savukārt pēdējos divos gados budžeta deficīts bijis salīdzinoši zems, 2004. gadā sasniedzot 0.7% no IKP.

Tomēr nevaram izslēgt iespēju, ka zināmos apstākļos Latvijai varētu rasties problēmas ar šā kritērija ievērošanu. Pirmkārt, saskaņā ar Latvijas Konverģences programmu 2004.–2007. gadam, valdība šogad paredz nozīmīgu budžeta deficīta pieaugumu (īpaši, salīdzinot ar pērn sasniegto) – līdz 1.6% no IKP, kam sekos tikai neliels deficīta samazinājums – 2006. gadā līdz 1.5% un 2007. gadā līdz 1.4% no IKP. Turklāt šāda dinamika tiek paredzēta posmā, kad iekšzemes kopprodukta izaugsme ir relatīvi augsta. Otrkārt, strauja ekonomiskā izaugsme veicina arī strauju budžeta ieņēmumu pieaugumu, kā, piemēram, 2004. gadā, kad Latvijas budžeta ieņēmumi pieauga gandrīz par 21%. Turpretī, ja ekonomikas izaugsme kritas, arī budžeta ieņēmumiem ir tendence nepieaugt tik strauji vai pat samazināties nopietnu ekonomikas satricinājumu gadījumā. Savukārt budžeta izdevumiem ir tendence reaģēt pilnīgi pretēji. Ja izaugsme palēninās, izdevumi pieaug, rodoties papildus izdevumiem, piemēram, bezdarbnieku pabalstiem vai bezdarbnieku pārkvalifikācijai, ja tautsaimniecības iz-

augsmes palēnināšanās rezultātā pieaug strukturālais bezdarbs. Turklāt liela daļa no budžeta izdevumu pieauguma Latvijā (2004. gadā tas nedaudz pārsniedza 18%) būtībā novirzīta mērķiem, kas turpmāk neļaus ātri reaģēt un samazināt budžeta izdevumus nepieciešamības gadījumā. Tas nozīmē, ja ekonomiskās izaugsmes temps nākotnē izrādīsies lēnāks nekā plānots, pastāv liela varbūtība, ka arī faktiskais budžeta deficīts var būtiski pārsniegt plānoto un var rasties problēmas noturēt budžeta deficītu 3% no IKP robežās. Kā piemēru var minēt 1999. gadu, kad Krievijas krīze piebremzēja arī Latvijas tautsaimniecības izaugsmi un budžeta deficīts sasniedza 4.9% gada sākumā plānoto 3.0% vietā. Tāpēc periodos, kad valsts ekonomika aug, budžeta deficīts būtu jāsamazina vai jāveido ar pārpalikumu. Tas dotu iespējas valdībai manevrēt gadījumā, ja izaugsme izrādītos lēnāka par plānoto.

Valsts parāds tuvākajos gados, visticamāk, Latvijai problēmas neradīs, jo tas šobrīd ir viens no zemākajiem no ES valstīm un būtiski zemāks par atsauces vērtību.

Inflācija – nopietns šķērslis ātrai eiro ieviešanai Latvijā

Par problemātisku konverģences aspektu, kā liecina pēdējos divos gados novērotās tendences, Latvijai var kļūt inflācija. No 1999. līdz 2002. gadam tās līmenis saglabājās zems un vidēji nepārsniedza noteikto kritēriju, bet, sākot no 2003. gada, būtiski palielinājās, kas šobrīd rada risku kritēriju izpildei kopumā noteiktajā laika posmā.

Sākotnējais inflācijas kāpums galvenokārt bijis saistīts ar tā sauktajiem piedāvājuma puses faktoriem.

Māstrihtas kritēriju izpilde Baltijas valstīs

		2000	2001	2002	2003	2004	2005 jūn.
Inflācija (SPCI, %)	Latvija	2,6*	2,5*	2	2,9	6,2	7,0
	Igaunija	3,9	5,6	3,6	1,4	3	4,1
	Lietuva	0,9*	1,4*	0,4	-1,1	1,1	2,7
Ilgtermiņa procentu likme (%)	Latvija	–	7,6	5,4	4,9	4,9	4,4
	Igaunija	10,5	10,2	8,4	5,3	4,4	4,1
	Lietuva	–	8,2	6,1	5,3	4,5	4,1
Valsts kopbudžeta deficīts (EKS 95, % no IKP)	Latvija	-2,8	-2,1	-2,7	-1,5	-0,7	-1,6**
	Igaunija	-0,6	0,3	1,4	3	1,7	0,0**
	Lietuva	-2,5	-2	-1,4	-1,2	-1,4	-2,5**
Valdības parāds (EKS 95, % no IKP)	Latvija	12,9	14,9	14,1	14,4	14,4	14,5**
	Igaunija	4,7	4,4	5,3	5,3	4,8	4,6**
	Lietuva	23,8	22,9	22,4	21,4	19,6	19,8**

*- nacionālais PCI

** - saskaņā ar Konverģences programmu 2004.-2007. gadam

Inflāciju ietekmējošie piedāvājuma puses faktori:

administratīvi regulējamo cenu izmaiņas (gāzes tarifu vairākkārtējas izmaiņas kopš 2003. gada vidus un elektroenerģijas tarifu pieaugums 2004. gada 1. janvārī, t.sk., iedzīvotājiem – par 15%, ires maksas un medicīnas pakalpojumu sadārdzinājums no 2005. gada aprīļa);

netiešo nodokļu kāpums (PVN bāzes paplašināšana komunālajiem pakalpojumiem un atsevišķām precēm, kā arī tabakas un degvielas akcīzes pakāpenisks palielinājums saskaņā ar ES likumdošanu);

neapstrādātās pārtikas cenu pieaugums (2003. gadā to ietekmēja laika apstākļi, bet 2004. gadā – laika apstākļi un sliktā raža, kā arī paaugstinājās izmaksas, pieaugot, piemēram, degvielas un elektroenerģijas cenām);

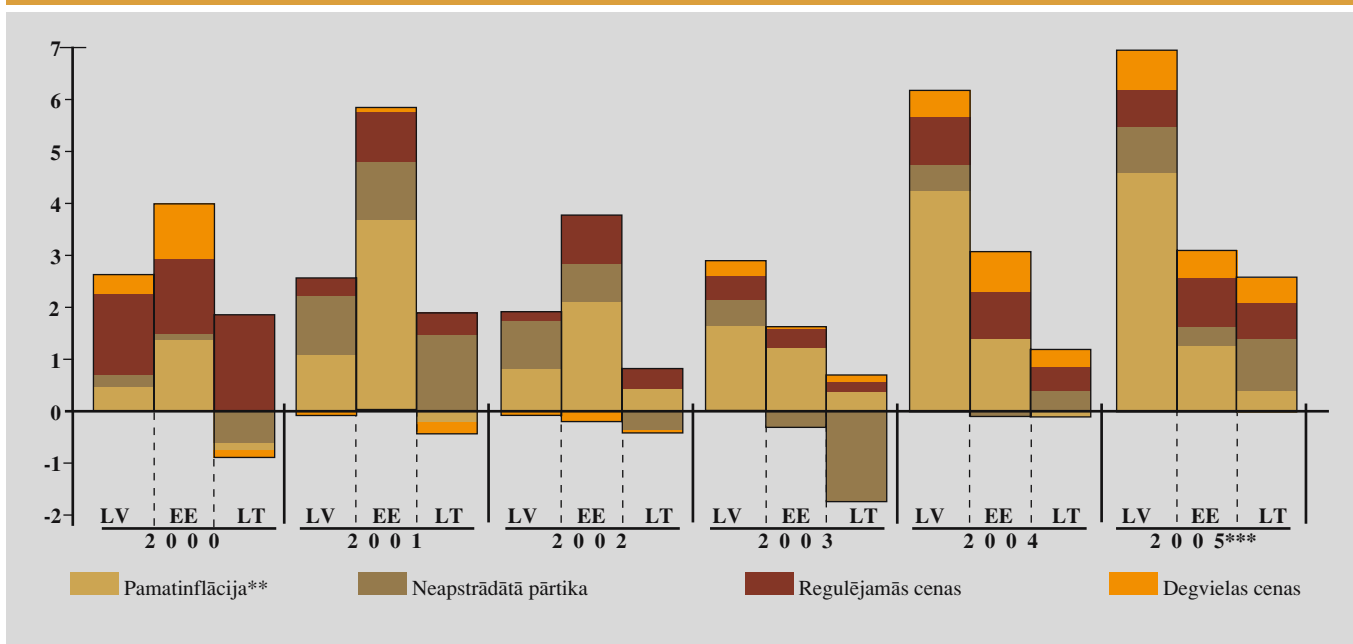
valūtas kursa ietekme (līdz ar straujo eiro vērtības nostiprināšanos 2003–2004. gadā pieauga daudzu patēriņa preču cenas, tai skaitā apģērbiem, apaviem un medikamentiem);

straujš naftas cenu pieaugums pasaulē (sakarā ar augošo pieprasījumu un ierobežoto iegūvi 2004.–2005. gadā).

No minētajiem faktoriem valsts zināmā mērā var ietekmēt vienīgi administratīvi regulējamo cenu attīstību, kuru paaugstināšanu veic, novērtējot sabiedrisko pakalpojumu sniedzēju izmaksu pieaugumu un analizējot iedzīvotāju maksāspējas izmaiņu. Citās jaunajās ES dalībvalstīs, piemēram, Slovēnijā, nozīmīgas regulējamo cenu pārmaiņas tika veiktas jau agrāk – 2003. gada sākumā, tāpēc pašlaik tur vērojams inflācijas samazinājums. Tomēr jāatzīst, ka pašlaik risku rada ne tikai piedāvājuma puses faktori un inflācijas pašreizējais līmenis, bet arī pieprasījuma puses faktori, kas arvien vairāk ietekmē patēriņa cenu līmeni, kā arī otrās kārtas efekts, t.i., esošās inflācijas ietekmē realizētie kompensējošie mehānismi – algu pārskatīšana, pensiju un citu maksājumu indeksēšana. Uz to norāda gan ievērojamais algu pieaugums šā gada sākumā (2005. gada 1. ceturksnī nominālo neto algu gada pieaugums sasniedza 16.8%, bet reālās algas šajā periodā pieaugušas par 9.4%, t.i., vidēji lēšot, iedzīvotāju pirkspēja ir uzlabojusies), gan straujie kredītesānas attīstības tempi (2005. gada 1. ceturksnī tuvu 50%, salīdzinot ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu). Ir jārēķinās arī ar tā sauktajām inflācijas gaidām. Piemēram, pērn, gaidot iestāšanos ES, Latvijā strauji pieauga pieprasījums pēc atsevišķām precēm, tādējādi paaugstinot arī to cenas.

(Nobeigums 12. lpp.)

Inflāciju veidojošās komponentes Baltijas valstīs* (procentu punkti)

* – Lietuvai SPCI

** – no inflācijas izslēdzot tālākminēto 3 grupu (neapstrādātās pārtikas, regulējamo un degvielas) cenu ietekmi

*** – Igaunijai gada inflācija jūnijā, Lietuvai un Latvijai 12 mēnešu vidējā inflācija maijā

Latvijas Bankas padomē un valdē (2005. gada jūnijs – augusts)

● Latvijas Bankas padome 2005. gada 14. jūlijā nolēma **nemainīt** refinansēšanas, banku noguldījumu Latvijas Bankā un lombarda kredīta **procentu likmes**.

● Latvijas Bankas padome nolēma **palielināt obligāto rezervju normu** bankām un ārvalstu banku filiālēm no **4% uz 6%** (lēmums stājas spēkā 24.08.2005.), lai veicinātu makroekonomisko stabilitāti kā priekšnoteikumu turpmākai tautsaimniecības izaugsmei.

Lēmums balstīts uz šādiem apsvērumiem par tautsaimniecības attīstību: Latvijas tautsaimniecības straujā izaugsme turpinājusies, vienlaikus uzrādot makroekonomiskās nesabalansētības pazīmes – noturīgu inflācijas līmeni un augstu tekošā konta deficītu.

Iekšzemes pieprasījumu veidojošo faktoru attīstība liecina, ka tuvākajā nākotnē būtiska tautsaimniecības izaugsmes palēnināšanās nav gaidāma. Tieši pretēji, – analizējot inflācijas līdzšinējo attīstību un ņemot vērā pašlaik pieejamo informāciju par plānotajām cenu pārmaiņām nākotnē, Latvijas Banka paaugstina **gada vidējās inflācijas prognozi 2005. gadam līdz 6%**. Nav pilnīgi skaidri arī valdības fiskālie plāni gada otrajai pusēi, t.sk., gaidāmais budžeta deficīts 2005. gada beigās.

Lai stabilizētu makroekonomisko situāciju, Latvijas Banka 2004. gada 24. jūlijā palielināja banku obligāto rezervju normu no 3% uz 4% un ar 2005. gada 24. janvāri obligāto rezervju bāzē ietvēra banku saistības pret ārvalstu bankām un ārvalstu centrālajām bankām. Ņemot vērā Latvijas banku atšķirīgos resursus piesaistes avotus, tādējādi tika vienādoti banku savstarpējās konkurences nosacījumi.

Obligāto rezervju norma ir viens no centrālās bankas monetārās politikas instrumentiem. Tās palielināšana nozīmē, ka attiecīgi samazinās banku rīcībā esošo līdzekļu apjoms, ko tās var brīvi izmantot, arī izsniedzot jaunus kredītus.

Banku obligātās rezerves aprēķina kā noteiktu procentu no uzņēmumu un privātpersonu (precīzāk, rezidentu finanšu iestāžu un nefinanšu sabiedrību un mājsaimniecību) noguldījumiem bankās un banku emitētajiem vērtspapīriem, kas jāglabā Latvijas Bankā. Obligāto rezervju normas izpilde tiek vērtēta aprēķina periodā no 24. datuma līdz nākamā mēneša 23. datumam.

Papildu informācija – no preses sekretāra Mārtiņa Grāviša (Martins.Gravitis@bank.lv).

(turpinājums no 11. lpp)

Inflācijas iegrožošanai nepieciešams kompleks risinājums

Ņemot vērā pašreizējo inflācijas dinamiku, to ietekmējošos faktoros un riskus, pastāv varbūtība, ka paredzamajā konverģences izvērtēšanas brīdī Latvija varētu arī nespēt izpildīt cenu stabilitātes kritēriju, ja vien tuvākajā laikā netiks īstenots pasākumu kompleks inflācijas iegrožošanai. Latvijas Banka līdz šim ir spērusi vairākus solus inflācijas risku mazināšanai, kas saistāmi ar spēcīgo iekšzemes pieprasījumu. 2004. gada martā un novembrī Latvijas Banka paaugstināja refinansēšanas procentu likmi kopumā par vienu procentpunktu – līdz 4%. 2004. gada jūlijā tika paaugstināta banku obligātā rezervju norma no 3% uz 4%, un novembrī paplašināta obligāto rezervju bāze, ietverot tajā banku saistības pret ārvalstu bankām un ārvalstu centrālajām bankām, kas stājas spēkā 2005. gada janvārī. Šā gada jūlijā rezervju norma tika palielināta līdz 6%. Tomēr ar lata piesaisti eiro un Latvijas iestāšanos VKM II Latvijas Bankas instrumentu klāsts un to efektivitāte no inflācijas ierobežošanas aspekta diemžēl ir mazinājušies. Tāpēc aktīvi ir jāizmanto arī citu Latvijas institūciju rīcībā esošās iespējas, vienlaikus aptverot dažādus inflācijas mazināšanas aspektus.

Mūsuprāt, galvenie darbības virzieni būtu: iegrožot spēcīgo iekšzemes pieprasījumu, veicināt konkurenci atsevišķos tirgus segmentos, mazināt inflācijas gaidas un veikt administratīvos pasākumus cenu un/vai izmaksu samazināšanai.

Inflācijas gaidas – iedzīvotāju un uzņēmēju redzējums par inflāciju nākotnē.

Iekšzemes pieprasījuma vājināšanas virzienā būtu apsveramas iespējas veikt pasākumus, kas saistīti ar fiskālo stimulu vājināšanu, kā arī iespējām samazināt pieejamību kredītresursiem un ierobežot straujo algu pieaugumu. Lai veicinātu konkurenci, būtu jāstimulē jaunu tirgus dalībnieku ienākšana tajos tirgus segmentos, kur šobrīd konkurence nav pietiekama un tirgus dalībniekiem ir iespējas manipulēt ar cenām.

Lai mazinātu inflācijas gaidas un to ietekmi uz patēriņa cenu līmeni, būtu jāveido informatīva kampaņa. Sabiedrība ir jāinformē par inflācijas procesiem un to, kā tās rīcība var ietekmēt turpmāko cenu dinamiku Latvijā. Bez minētā būtu jāapsver arī tādu administratīvu pasākumu veikšana, kas tīri tehniski varētu mazināt inflāciju, kā, piemēram, atsevišķu netiešo nodokļu samazināšanu. Šāds solis gan neatrisinās problēmu pēc būtības, tomēr var dot papildu iespējas inflācijas ierobežošanai, ja pārējie soli neizrādītos pietiekami efektīvi, vai arī to ietekme konverģences izvērtēšanas brīdī vēl nebūs īstenojusies. Samazināta inflācija var dot arī būtisku ieguldījumu inflācijas gaidu mazināšanā, kas savukārt atstās pozitīvu iespaidu uz turpmāko cenu dinamiku.

Papildu informācija – no Helmūta Ancāna (Helmuts.Ancans@bank.lv)
Gata Zommerovska foto

LATVIJAS BANKA

K. VALDEMĀRA IELĀ 2A • RIGĀ, LV-1050 • TĀLRUNIS: 702 2300 • FAKSS: 702 2420
E-PAKSTS: INFO@BANK.LV • HTTP://WWW.BANK.LV
© LATVIJAS BANKA, 2005

Pārpublicējot obligāta avota norāde. Reģistrācijas apliecība Nr. 1947